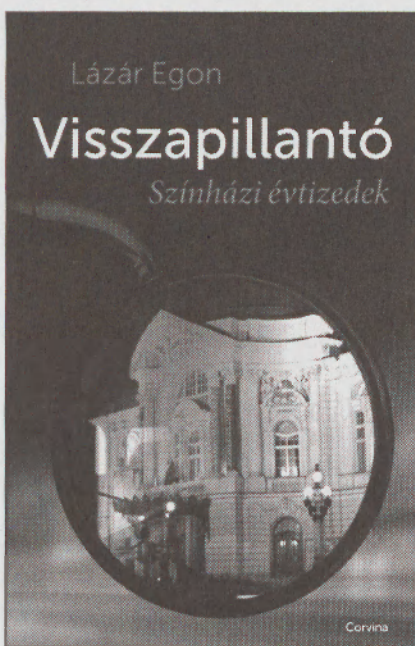

részben átúszik a színház területére: az „oszlop módra állott, földre szegezett szemmel” instrukciót elemezve támasztja alá, hogy a szó hiánya nem egyenlő a kommunikáció hiányával. Ahogyan Johann Caspar Lavater is állítja, a hangzó nyelvvel valójában elrejtjük a gondolatainkat, a gesztusaink azonban nem tudnak hazudni, így kiemelten fontos szerepet töltenek be a drámai instrukciók.

Az előadás-elemzéseknél a Shakespeare- és McDonagh-feldolgozások (Reuss Gabriella Egressy Gábor *Lear király*-adaptációját vizsgálja, Szverle Ilona pedig Gothár Péter és Bérczes László *Vaknyugat*-rendezését hasonlítja össze) mellett már több germán – Martin Kušej és Bertolt Brecht munkásságát vitató – példáról is olvashatunk. A hiány, csonkítás és elhallgatás témáját körüljáró elemzéseknél rengeteg politikai tényezővel, szemponttal találkozunk: Imre Zoltán Kálmán Imre *Csárdáskirálynő* című operettjének 1915–1921 közötti átírásaiban azt vizsgálja, hogy azok miképpen járulnak hozzá a Kelet-Európa mint a Másik, illetve az Osztrák Magyar Monarchia multikulturális társadalmának az ábrázolásához. Heltai Gyöngyi a Vígszínház darabhiányának politikai és gazdasági okait is ismerteti, Molnár Dániel elemzésé-

nek tárgya pedig az, hogy a revü műfajának a hagyományos elemei – például az erotika és az attrakció – hogyan értelmeződnek át annak érdekében, hogy megfeleljenek a szocialista erkölcsöknek. Varga Luca a *Harmincéves vagyok* című musicalszínpadi szövegét abból a szempontból vizsgálja, hogy az egyes történelmi figurák, korszakok, jelenetek kihagyása miként szolgált a felszabadulás témájához kapcsolódó motívumok tompítására. A legizgalmasabb olvasmányok azonban azok a tanulmányok, melyek a színház háttérterületeiről hoznak példákat: Deres Kornélia a videoinstalláció és a színház ötvözéséről híres Gob Squad társulat produkcióját szemlélteti, amivel a jelenlét változó fogalmaira fordítja a figyelmet, P. Müller Péter pedig a nyilvános hallgatást mint performatív aktust elemzi. A kötet tehát egyaránt fontos és érdekes olvasmányul szolgálhat a színház és dráma iránt akár csak kicsit is érdeklődő, illetve az ezen a területen jártasabb olvasók számára is.

P. Müller Péter – Balassa Zsófia – Görcsi Péter – Neichl Nóra (szerk.): *H/ány, csonkít[ás], kihúzás, (el)hallgatás a drámában és a színpadon*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2014.

Koltai Tamás

Zsöllye, balközép 4. sor 1. szék

Egy időben minden vígszínházi premieren azt figyeltem, hol ül Lázár Egon. Vagy a balközép 4. sor első székén ült, vagy a jobb oldali

proscéniumpáholyban. Nem volt nehéz a megfigyelés, mivel a premierjegyünk egy ideje – nem tudom pontosan, mióta, de talán már két évtizede is van – az alternatív Lázár Egon-ülés mögé, a balközép 5. sor első és második székére szól. (Ez az állandó hely a Vígszínház különleges, megtisztelő udvariassága, úgy tudom, ilyen csak a háború előtti színházban volt, Ambrus Zoltánnak például mindig a zsöllye meghatározott székére szólt a jegye, mindig látcsővel ült be, aztán amikor kinevezték a Nemzeti Színház igazgatójának, ugyanoda telepedett le az első próbán, a látcsővel együtt. Abban a pillanatban bukott meg mint igazgató. Engem ez szerencsére nem fenyeget. Se látcsövem, se igazgatói ambícióm.) Visszatérve a lényegre, furdalt a kíváncsiság, és egyszer megkérdeztem Egontól, hogyan dönti el, hova ül. Egyszerű, válaszolta, ha jó az előadás, beülök a nézőterre. Ha nem jó, nem biztos, hogy végig kibírom, akkor jön a páholy.

Így aztán minden alkalommal, mielőtt elkezdődött volna a premier, anélkül, hogy megkérdeztem volna, tudtam, milyen az előadás – Lázár Egon szerint. Ez komoly támpont volt. Nem azért, mert sorvezetőnek használtam a véleményét, hanem mert megismertem a színházi ízlését. Sokszor egyetérttünk, sokszor nem, de a véleménykülönbség rendszerint nem a szakmai minőség megítéléséből, hanem az eltérő színházi szemléletünkből fakadt. A bevett nézői recepcióval ellentétben nem annak van igaza, akivel egyetértünk, hanem annak, aki hitelesen, következetesen, elfogultságok nélkül képviseli az ízlését és a véleményét, és nem kapható rajta a szakmai szempontokat felülíró szubjektív kisiklás. (Ezen a küszöbön a legnagyobb kritikusok is elbotlottak már.)

Azt nem volt nehéz tudni, hogy Egon többször látja az előadást, mielőtt beül a premierre, és azt sem, hogy jól ismeri, amit játszanak, hiszen gazdasági igazgatóként tudnia kell, mire ad pénzt és mennyit. De a *Visszapillantó* című könyvből, amely a Corvina Kiadónál jelent meg, az is kiderül, hogy nemcsak jóval az olvasópróba előtt olvassa a darabokat, hanem az olvasópróbára is beül, mert a színész reakciója, amikor először találkozik a szereppel, sokat elárul, és ebből hasznos következtetéseket von le saját munkakörét illetően is. Lázár Egon nemcsak együtt él a színházzal, hanem szinte a színházban él, mint gazdasági tanácsadó még ma, kilencvennegyedik életévében is mindennap bejár a Vígszínházba, róla aztán igazán el lehet mondani a közhelyet, hogy élete a színház.

Mindenekelőtt a Vígszínház. Bevallja, hogy nagy álma volt a Vígszínházban dolgozni, ami Várkonyi Zoltán hívására meg is valósult. Ennek kis híján negyven éve. Előtte is szinte csak színházban dolgozott, a Dérynében (azelőtt Faluszínház), az Operában, a Vidám Színpadon és rövid kitérővel a Színházi Intézetben. A színházi hivatás választását lehet véletlennek tekinteni, mint sok mást az életben, még ha figyelembe vesszük is, hogy Egon színészként kezdte, nem kisebb helyen, mint a nagy Szovjetunióban, ahol nem teljesen önszántából öt évet töltött hadifogolyként. A különféle helyeken különféle lágerelőadásokban folytatott – patetikusan szólva – *játék az életért* leírása a könyv egyik megkapó része, nem kis mértékben a visszaemlékezés stílusától, amely felülemelkedik a borzalmakon, úgyszólván lazán, könnyedén, jó kedéllyel meséli el a történeteket. Egon erőssége a mesélés, nemcsak ezekben a részekben, hanem az élettörténet anekdotákban való elbeszélésében is. Ezek a frappáns, szellemes, olykor poénra kihegyezett mozaikok, amelyek szereplői nemcsak színészek, kollégák, hanem politikusok is, mélyen, jellemzően, ironikusan bevilágítanak a kor valóságába. Akinek volt alkalmra rá, tanúsíthatja, hogy Egon nyilvánosság előtt ugyanezzel a nyomdakész, lekerekített, pontos fogalmazással képes előszóban is elbűvölni a hallgatóságot.

A saját különleges nézőpontjából bizony színháztörténet ez a karcsú kötet. Lázár Egon belülről látja azt, amit az olvasó kívülről, és ha az olvasó színházi ember, akkor sok apró részletet vagy magyarázatot fedez fel, amire nem is gondolt volna. Ki hitte volna például, hogy az épület tetején levő vörös csillag eltávolítása egy kupolarestaúrálás örve alatt történt, az ő stiklrije volt, egyszerűen „elfelejtette” visszatartatni? Vállalt némi kockázatot, nem kétséges – a színházat akkor épp Néphadsereg Színháznak hívták –, és még az előcsarnokban elhelyezett makettől is meg kellett szabadulnia, amely természetesen ott volt a vörös csillag. Ezt is megoldotta, nem is akárhogy, a legkevesbé sem úgy, hogy eltüntette a makettet. Nagylelkűen elajándékozta a Színházi Intézetnek, ahol nem volt annyira szem előtt. A hasonló történetek sokat jelentenek egy bizonyos korosztálynak. Egon is említést tesz róla, hogy jelképes volt például a jóval későbbi átépítés során az eredeti, „polgári” páholyosok visszaállítás. Csakhogy én élveztem a korábbi nézőteret, a háború utáni újjáépítésben „újított” oldalsó galériák egymás mögötti, remek kilátást nyújtó üléseit. Sokkal jobbak voltak, mint a páholyok, amelyekben egymást takarják a benne ülők, főleg, ha valamelyikük előrehajol. Nem véletlen, hogy a modern színházépületek már jó ideje galériások, nem páholyosak. Sohasem felejttem el, hogy a jobb oldali erkély első so-

rában ültem középtájon (az apám előtt), amikor először voltam a „Néphadseregben”, királyian éreztem magam a kényelmes fotel-ülésen, arra is emlékszem, hogy Kárpáthy Gyula *Dózsa*-drámáját láttam. (Ez 1955 elején történt, alig múltam tizenkettő.)

Darabok, színházi emberek, események merülnek föl az időben, hozzátéve valamit a nem teljesen *outsider* olvasó emlékeihez. Esetleg elvéve valamit az illúziójából. Az előadások és egyes személyek megítélése nem mindig fedi azt, amit a kortársak némelyike táplál, de ez éppenséggel nem baj, ellenkezőleg, hasznos, mert fénytörésben láttatja a dolgokat. Lázár Egon igazi úriember, nemcsak azokkal, akikért rajong – a hierarchia csúcsán Várkonyi áll –, azokkal is, akikről nem olyan jó a véleménye, egy kritikust például csak a monogramjával nevez meg. Talán Abody Béla kapja tőle a legrosszabb osztályzatot, az író, akit a Vidám Színpad igazgatójává neveztek ki – nem is tudott együtt dolgozni vele, hamarosan eljött.

Tetszenek nekem azok a megjegyzései, amelyek az eltelt időben már mást jelentenek. Egy romániai vendégszerepléskor például a Vígnek csak azért kellett Craiovára utaznia, mert az Ceaușescu szülővárosa. Sivár hely, alig volt néző, annak a fele is elment a szünetben – panaszkodik a szerző. Craiova ma Európa egyik legnevezetesebb színházi városa, olyan nemzetközi fesztivállal, amelyet mi el sem tudunk képzelni; ha oda eljut(na) magyar színház, a legnagyobb megtiszteltetés lenne. Ki emlékszik Ceaușescura? *Tempora mutantur et nos mutamur in illis*, mondhatjuk Egonnal együtt, aki latinos volt, és erről idézetekkel is vall.

Sok példát hozhatnék, de tessék inkább elolvasni a fölöttébb élvezetes könyvet. Olyan ember írta, akinek mindene a színház, de a színházon kívüli életet is tudja értékelni – nevezetes teniszjátékos, és mindössze pár éve, hogy a rendszeres heti partikat abbahagyta –, s aki a színház (és a „saját” színháza) iránti elfoglalt szeretetét józan ítélőképességgel és a mások – olykor az övével ellentétes – véleményének maximális tolerálásával bizonyítja. Ezzel bizony felülemelkedik könyvének sok (fő)szereplőjén. Hosszú ideje viszonylag gyakran előfordul, hogy egy-egy írásom után felhív telefonon. Már az is kitüntetés, hogy figyelmet szentel nekik, de ami különös megtiszteltetés, hogy véleményt is mond róluk. Írtam már nagyon rosszat és nagyon jót a Vígszínházról, a telefonok nem maradnak el. A lényéből fakadó mosolygós kedvesség sem, ahogy kivétel nélkül minden premieren odajön üdvözölni. Büszkévé tesz – erre írásos bizonyítékom van –, hogy a barátjának tart. Ha a Vígszínház mint minőség kerül szóba, elsőként ő jut eszembe.

Lázár Egon: *Visszapillantó. Színházi évtizedek*. Corvina, 2014.

Kérjük, támogassa lapunk megjelenését adója 1%-ának felajánlásával!

A SZÍNHÁZ Alapítvány adószáma: 19673776-2-43

Köszönjük hozzájárulását lapunk fenntartásához.